

METODOLOGICKÉ A EMOČNÍ VÝZVY PŘI TERÉNNÍM VÝZKUMU SEXUALITY

Kristýna Čanigová

*Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie, Filozofická fakulta,
Univerzita Palackého v Olomouci
kristyna.canigova01@upol.cz*

ÚVOD

TERÉNNÍ výzkum s sebou nese mnohá úskalí a výzvy, kterým během něj musí výzkumník čelit. Mezi ně můžeme řadit kulturní šok, jazykovou bariéru, úskalí v interakci s participanty, etické výzvy či možné stigmatizace výzkumníka. Téma pozicionality výzkumníka je hojně diskutované a v akademických textech již hojně rozšířené, stejně tak téma etických výzev souvisejících s výzkumem. Je naprosto zřejmé, že každý druh výzkumu s sebou nese jiná omezení, výzvy a bariéry, na které je třeba hledat odpovědi a adekvátně reagovat. Za takový specifický typ výzkumu můžeme považovat i výzkum související se sexualitou, sexuální prací či pornografií. V takovém případě můžeme k „běžným“ metodologickým a etickým výzvám přidat také možnou sexualizaci, objektivizaci či dokonce stigmatizaci výzkumníka, zvláště pokud se jedná o ženu. Všechna tato možná rizika a úskalí se mohou jen násobit, pokud se výzkum koná v kultuře či zemi, která není pro výzkumnici „domácí“ a kde je téma sexu tabu. Na následujících stránkách se zamyslím nad výše uvedenými obtížemi badatelky. Pozornost věnuji nejen etickým a metodologickým výzvám, které jsou u tohoto typu výzkumu značné, ale především emocionálním a sociálním výzvám, kterým může výzkumnice čelit.

Předkládaný text je součástí připravované disertační práce, která vychází z mého terénního výzkumu v Indii. Ve svém výzkumu se zaměřuji na reintegraci obětí obchodování s lidmi za účelem sexuální práce, kdy je mým hlavním

zájmem „gender empowerment“ v rámci reintegračních programů, které se obětem dostávají v neziskových organizacích (dále NGO). Svůj terénní výzkum jsem realizovala v Dillí a Bombaji v Red Light Areas¹ a NGO, které poskytují obětem obchodování s lidmi pomoc, kam jsem jezdila pravidelně téměř tři roky. Během této doby v terénu jsem se kromě „běžných“ etických a metodologických výzev spojených s výzkumem v sexuálním průmyslu musela vypořádat s různými situacemi a výzvami, které mnohdy vycházely z mé pozice ženy a outsidera v dané kultuře, ale i z povahy výzkumu, jenž se týká sexuální práce. Díky těmto zkušenostem jsem začala více přemýšlet o pozici a roli výzkumnice, a zvláště o tak specifickém typu výzkumu, který se zabývá tématem sexuální práce a obchodování s lidmi. Tato esej je inspirována mými vlastními zkušenostmi a zkušenostmi jiných autorů, kteří provedli výzkum na blízká témata a rozhodli se o něj podělit.

ETICKÉ A METODOLOGICKÉ VÝZVY

Charakter výzkumu s sebou nese metodologické a etické výzvy, které významně ovlivní jeho proces a výsledky, počínaje získáním povolení k výzkumu a přístupu do terénu, přes vyjednávání o vlastní pozici, až po zajištění důvěry a bezpečí účastníků. Výzkum v oblasti obchodování s lidmi a sexuality je téměř vždy provázán se spoluprací s neziskovou organizací, se kterou je třeba rovněž vyjednat okolnosti výzkumu. Bodů k diskuzi je pak hned

¹ Jde o městské části s vysokou koncentrací sexuálně orientovaného podnikání.

několik – od informovaného souhlasu, práv a ochrany informantů, dodržování vnitřních pravidel a politik organizace, přes platbu za povolení a participaci ve výzkumu, až po naplnění vlastních výzkumných a etických cílů. Zajištění všech předešlých bodů je velmi náročný proces, který zahrnuje dvě strany vyjednávání. Na jedné straně je samotný participant, na druhé NGO a její vnitřní pravidla. Jako výzkumní pracovníci se můžeme dostat do velmi ošemetné situace, kdy musíme dodržovat politiku nevládních organizací a stále respektovat a chránit naše participanty, a přesto se snažit naplnit své výzkumné cíle.

Velmi často se v publikacích věnovaných podobnému výzkumu dočteme o překážkách a výzvách spojených se získáním přístupu do terénu a počátečním budováním důvěry a pevné půdy pro výzkumníka, ale jen zřídka je věnována pozornost následným výzvám, kterým musí výzkumník v terénu čelit (Reeves 2010). Než je možné zahájit samotný výzkum a provést první rozhovor s vybraným účastníkem, čeká výzkumníka velmi dlouhá cesta a je nutné se prokousat mnoha vrstvami až k samotnému jádru, které ho zajímá. Pomineme-li vládní souhlas a různá dílčí povolení, která jsou někdy nezbytná k tomuto typu výzkumu, první a nejobtížnější vrstvou, kterou je třeba projít, jsou samotné neziskové organizace. Získání povolení a podpory pro přístup do oblasti sexuálního průmyslu a obchodování s lidmi je obzvláště složitý proces, který může trvat několik měsíců a někdy i několik let. Prvním důvodem je, že se jedná o velmi citlivé téma, kde je potřeba chránit nejen příjemce, ale i jejich rodiny a blízké a v neposlední řadě také organizace, které poskytují podporu obětem sexuálního obchodování.

Celý tento proces se ještě komplikuje, pokud je výzkumníkem žena a k tomu všemu jiné etnicity/národnosti. Šance na získání přístupu jsou ještě ztíženy strachem ze strany organizace, že se vám během výzkumu něco stane a organizace ponese odpovědnost za váš osud. Strach z úniku informací, poškození jména organizace či reputace země, poškození účastnic a v neposlední řadě strach ze zodpovědnosti za fyzický a psychický stav výzkumníka, to vše má významný dopad na rozhodovací proces pro udělení povolení k uskutečnění výzkumu.

K zajištění informovaného souhlasu je prvním krokem získat jej od samotné nevládní organizace a až poté od kontaktovaných účastníků.

Touto zkušeností jsem si prošla během příprav na terénní výzkum i já. Kontaktovala jsem v Indii velké množství neziskových organizací, které se specializují na pomoc obětem sexuálního obchodování. Navzdory opakovaným pokusům kontaktovat příslušné osoby ve vedení organizace jich bylo úspěšných asi jen 20 %. V důsledku toho pouze dvě organizace souhlasily s podmínkami mého výzkumu a umožnily mi přístup. Jak se později z komunikace ukázalo, byly mnohdy důvodem odmítnutí výše uvedené body. Další překážka, před kterou výzkumník musí být obezřetný, je vyjednávání jeho pobytu po příchodu do terénu.

V mém případě jsem si po příchodu do první ze dvou organizací své participanty nevybírala sama, ale vybírali je zaměstnanci organizace na základě podrobností výzkumu a nutných charakteristik participantů. Na konci dne byli jediní, s nimiž jsem měla dovoleno mluvit. Během pobytu mi bylo dovoleno zapojit se do neformálního rozhovoru s příjemci, ale nikdy jsem s nimi nebyla sama, takže vše, co bylo řečeno, slyšeli i ostatní příjemci a zaměstnanci. Stejnou kontrolu nad tokem informací k výzkumníkovi nebo od něj zažila také Reeves (2010, 319): „Vzhledem k tomu, že manažer také zajišťoval každodenní kontakt se mnou, zatímco probíhala práce v terénu, jeho kontrola nad přenosem informací jak vyšším, tak nižším vrstvám organizačních úrovní zaměstnanců znamenala, že jeho moc byla posílena a udržována během období terénní práce.“ Důvody vedoucí k tomuto omezujícímu kroku jsou shodné jako pro zamítnutí samotného výzkumu, jak jsem přednesla výše. Snahu organizace chránit příjemce před újmou však považuji za nejpříjemnější z nich. Tato praxe je bohužel pro tento druh terénní práce velmi typická, což lze dokumentovat velmi podobnou zkušeností z jiných výzkumů (Reeves 2010; Sinha 2016).

JAK VYJEDNÁVAT SVŮJ VLASTNÍ POBYT?

Dalším významným zásahem do výzkumu může být požadavek organizace po kontrole

průběhu i výsledcích výzkumu. Ve svém vlastním výzkumu jsem se s touto výzvou setkala v podobě požadavku o sdílení podrobných otázek rozhovorů a jejich úpravu. Během rozhovorů mi bylo nařízeno, aby byla přítomna jedna ze zaměstnankyň, a bylo mi přísně zakázáno klást ženám jakékoli otázky související s mým výzkumem bez přítomnosti některého ze zaměstnanců. V důsledku toho bylo dohodnuto, že jeden ze zaměstnanců nevládní organizace bude přítomen oficiálním rozhovorům a také pomůže s překladem. Přestože přítomnost zaměstnance byla podmínkou pro vedení rozhovorů, rozhodla jsem se v nich pokračovat. Po návratu z terénu, kdy probíhala podrobná analýza dat a překlad z hindštiny do angličtiny, jsem zjistila, že pracovnice upravovala odpovědi účastníků, případně špatně překládala či upravovala mé otázky. Při konfrontaci s touto skutečností to zaměstnankyně spolu s vedením popřela. Během terénního výzkumu jsem musela neustále vyjednávat pozici výzkumnice při zachování pozitivního a přátelského vztahu s vedením a zaměstnanci organizace i s příjemci, což byla v daných podmínkách značná výzva.

Jednou z největších výzev při vyjednávání mé přítomnosti v nevládní organizaci ale bylo, když se mě vedení zeptalo, zda bych jim poskytla všechny nahrávky rozhovorů, poznámky a analýzy, které jsem během svého pobytu pořídila, a bylo mi řečeno, že tyto materiály budou prostudovány a selektovány. Tuto žádost jsem jednoznačně odmítla, neboť z mého pohledu šlo o porušení práv a anonymity mých participantů a porušení mlčenlivosti a důvěry. Po tomto nedorozumění jsem jasně cítila, že moje pozice v organizaci je stále méně vítaná, a brzy byl můj pobyt v organizaci ukončen. Velmi podobnou situaci zažila i Reeves (2010), která zvolila stejný postup jako já, což nakonec vedlo k ukončení spolupráce.

POPLATEK ZA VSTUP?

Pokud usilujeme o přístup k organizaci a jejím příjemcům, je vedení organizace prvními dveřmi, kterými je třeba projít. V této pozici při vyjednávání o přístupu a vzájemných vztazích se velmi často stává, že organizace vznesla jako jeden ze svých požadavků finanční

kompenzaci od výzkumníka. Sinha (2016) to vysvětluje jako situaci, kdy zvláště mladí a nezkoušení výzkumníci jsou závislí na pomoci nevládních organizací nejen v otázkách přístupu, ale také v jazykových a kulturních otázkách, a stávají se tak zranitelnějšími v procesu vyjednávání. Žádost o finanční příspěvek je pak zvláště typická u neziskových organizací, které nemají mnoho finančních zdrojů a ke kterým organizace v Indii patří. Během svého terénního výzkumu a zejména během příprav jsem byla dotázána několika nevládními organizacemi, zda jsem schopna poskytnout finanční kompenzaci za svůj výzkum. Další badatelé zabývající se tímto tématem, např. Reeves (2010) a Sinha (2016), měli stejnou zkušenost. Otázkou zde je, zda upřednostnit platbu přímo účastníkům, nebo samotné NGO. Vhodnou alternativou může být kompenzace v podobě aktivit, jako je účast na školení, výuce nebo každodenních starostech s chodem domácnosti/centra, které mohou napomoci k navázání lepšího vztahu se všemi členy organizace, včetně zaměstnanců a dobrovolníků. Další možností mohou být věcné dary, které nejsou věnovány jedné osobě, ale jsou užitečné pro celou organizaci včetně jejich příjemců.

STEREOTYPY SPOJENÉ S VÝZKUMEM

Kromě výše popsaných „běžných“ výzev, se kterými se výzkumník může setkat v různých typech výzkumu, bych se zde ráda věnovala i překážkám, kterým musí výzkumník čelit v rámci své sociální skupiny i emočně.

Během výzkumu sexuální práce je třeba vzít v úvahu emoční výzvy, které mohou nastat, přičemž jednou z nich je objektivizace výzkumníka. Sexuální průmysl představuje možná nebezpečí pro osobu výzkumníka a tato nebezpečí mohou být ještě větší v případě výzkumnice – ženy. Jak vysvětlím níže, pokud se žena pohybuje v oblasti sexuálního průmyslu, je téměř jisté, že se stane terčem objektivizace a stereotypizace nejen ze strany jednotlivců v terénu, ale i ze strany gatekeeperů nebo dokonce kolegů. Jak budu diskutovat níže, tento typ výzkumu může být stále v některých oblastech prostoupen stereotypy a stigmaty, které se posléze mohou dotknout také samotného výzkumníka.

Zurbriggen (2002) či Hammond a Kingston (2014) uvádějí, že zapojení do podobného výzkumu by mohlo vyvolat dojem, že se výzkumnice zajímá o stejnou činnost. Existuje nebezpečí, že přiznání účasti na výzkumu sexuální práce vyvolá v účastnících myšlenku, že výzkumnice se o téma nejen zajímá, ale je také „dostupná“ anebo že sdílí stejnou minulost jako jeho účastníci.

Příkladem toho je zkušenost Zurbriggen (2002), která ve svém výzkumu zaměřeném na intimní vztahy a sexualitu prezentuje, jak může být výzkumnice sexualizována při provádění terénního výzkumu. Během sběru dat a komunikace s účastníky se jí více než jednou dostalo nechtěné pozornosti mužů v podobě sexuálních návrhů nebo nevhodných komentářů. Nejde však jen o nechtěnou pozornost nebo chování, které narušuje výzkum, ale o jasný projev sexualizace a obtěžování. Tento projev je nutné chápat jako silné narušení soukromí a někdy i bezpečí výzkumníka, které následně může ovlivnit nejen soukromý život výzkumníka, ale do značné míry i výsledky jeho výzkumu. Zurbriggen pak v návaznosti uvádí několik doporučení, jak přistupovat k výzkumu, kde je obtěžování prezentováno, aby byl zachován nezaujatý postoj. Jedním z prvních doporučení je strategie kompartmentalizace, kdy je zpracování dat rozděleno a oddáleno, dokud na to výzkumník není emocionálně lépe připraven. Efektivní se může jevit i hledání externího dohledu, strategie popírání a zapominání nebo psaní deníku, což může pomoci sebereflexi a uvolnit emoce. Sdílení a podpora od ostatních, ať už v rámci rodiny, přátel nebo kolegů, je bohužel často opomíjenou a nedostupnou možností, nicméně je shledávána jako jedna z neúčinnějších (srov. Israel 2002).

KDYŽ NA VÁS ULPÍ STIGMA

Sexuální chování je jedním z nejčastějších jevů, které podléhají normám a omezením v každé společnosti. Promiskuita, prostituce, různé formy poskytování erotických služeb za úplaty či jakékoliv chování vybočující z předepsaných očekávaných pravidel. Z tohoto důvodu jsou terčem stigmatizace jedinci, kteří se této činnosti věnují nebo jsou s ní jakýmkoli

způsobem v kontaktu. V této části však nechci mluvit o stigmatu spojeném se sexuálními pracovníci, ale naopak s výzkumníky, kteří se tímto tématem zabývají.

Již klasická práce Goffmana (1963, 3) definuje stigma jako „atribut, který hluboce diskredituje“. Terčem stigmatu může být cokoli od fyzických rysů, jako je barva pleti nebo tělesné postižení, přes rasu, etnický původ nebo náboženství, až po charakterové rysy, které jsou v dané kultuře považovány za odsouzené.

Link a Phelan (2001) vycházejí z Goffmanovy teorie stigmatu a dále ji rozvíjejí se zaměřením na strukturu moci ve společnosti. Stigma definují jako projev čtyř různých procesů: (1) označování lidských odlišností; (2) stereotypizace takových rozdílů; (3) oddělení těch označených od „nás“; (4) ztráty postavení a diskriminace označených osob. Ve své práci se zaměřují především na způsob klasifikace lidí a jejich kombinaci vlastností v závislosti na kulturním přesvědčení a hodnotách, jaké chování vede ke stigmatizaci zmíněných osob. Pomocí jejich práce je možné poukázat na stereotypy a kulturní postoje k sexuální práci, které vedou ke stigmatizaci lidí spojených s touto prací.

Tento typ výzkumu nebo jakýkoli výzkum týkající se sexuality, sexuální práce nebo erotických služeb je téměř vždy spojen se stigmatem a tabu. Je velmi důležité si uvědomit, že poskytování placených sexuálních služeb je často vnímáno jako jednání, které přesahuje hranice akceptovaného chování. Takové chování může vést k následkům v podobě stigmatu, které se projevuje jako odsouzení, odmítnutí, strach nebo rozpaky (Sanders in Hammond a Kingston 2014). Negativní postoj společnosti nejen k tématu samotnému, ale i k jednotlivcům, kteří se na něm podílejí (týká se i samotných badatelů), je současnou společností silně prostoupen, často i v akademických kruzích. V tomto typu výzkumu tak samotní výzkumníci mohou být viděni stejnými očima jako subjekty jejich výzkumu. „To je důležité, protože to odhaluje něco zásadního o sexuální práci (a možná i jiných výzkumech o sexualitě), že ti, kdo toto téma studují, mohou čelit podobné diskriminaci jako sexuální pracovníci a jejich klienti. Naše zkušenosti s tím,

že jsme zpochybnili důvěryhodnost a hodnotu naší práce v sexuálním průmyslu, nás vedly k tomu, abychom se vcítily do zkušeností prostitutek a jejich spolupracovníků.“ (Hammond a Kingston 2014, 343)

Mnohé výzkumy zmiňují různé obtíže, s nimiž se výzkumnice potýká během výzkumu a po jeho skončení, mimo jiné stigmatizaci své osoby spojenou s postavením výzkumníka (Israel 2002; Sinha 2016; Zurbriggen 2002). Israel (2002), která prováděla svůj výzkum mezi striptérkami, byla zpochybněna přístupem okruhu svých přátel a rodiny. Její přátelé velmi často vtipkovali o jejím výzkumu jako „výzkumu striptýzu“. Její výzkumy byly bagatelizovány a na společných setkáních se o něm dělaly nevhodné komentáře nebo vtipy. Chuť mluvit a diskutovat o tématu se může jevit jako pozitivní projev zájmu, bohužel v těchto případech se jednalo o potřebu diskutovat o tématu a jeho pikantnosti, jež je nezřídká v rozporu s etikou, kterou se výzkumník musí řídit. Neladí to ani s respektováním osoby výzkumníka. Autorka (ibid., 257) brzy začala mít pocit, že i její identita souvisí s jejím výzkumem a je nahlížena pouze skrze dané téma: „Moje identita se sloučila s výzkumným projektem, když mě lidé společensky představovali tak, jako by bylo moje příjmení ‚dělá výzkum striptérů‘.“

Sama jsem začala velmi brzy po zahájení výzkumu zažívat podobné zkušenosti, jaké popisují výše uvedené autorky. Moje pozice výzkumnice se stala mou identitou, kdykoli jsem byla představena druhým lidem. Stejný důraz byl kladen na můj evropský původ. Spojování těchto dvou atributů jako definice mé identity bylo velmi nepříjemné a brzy začalo způsobovat více problémů než skutečné pomoci. Moji identitu mi přidělili jiní a dali mi jen malý nebo žádný prostor k jejímu vyjednávání. Israel (ibid.) popisuje stejnou zkušenost těmito slovy: „Cítila jsem, že postrádám kontrolu nad tím, zda mám či nemám sdílet svou identitu jako výzkumnice v oblasti sexuality; tak často ji za mě sdělovali druzí.“ Taková zkušenost může vést k vyčerpání, frustraci a tendenci k sebeizolaci.

Stigma a zahanbování spojené se sexuální prací jsou v tradičních společnostech, jako byla v mém případě Indie, obrovské. Není

neobvyklé, že se ženy, které se zapojí do pomoci a práce s „nevhodnými“ skupinami, stávají terčem pohrdání a zahanbování. Mezi tyto „nevhodné“ skupiny můžeme zařadit nejen sexuální pracovnice, ale i sociálně znevýhodněné jedince, jako jsou nižší kasty či diskriminované profese. V mém případě jakožto výzkumnice v oblasti sexuální práce jsem se setkala se silně negativním přístupem. Když jsem mluvila nebo zmínila podstatu svého výzkumu, setkala jsem se s reakcí, že se lidé v mém okolí cítili tímto tématem velmi zaraženi, v některých případech i uraženi. Jejich neochota hovořit k tématu byla velmi výrazná, takže v mnoha případech došlo k negativním komentářům nebo úplné změně hovoru. K mému vlastnímu překvapení se stejná odezva na můj výzkum opakovaně objevila nejen v Indii, ale i po mém návratu domů, v Evropě. S negativním postojem k svému výzkumu jsem se setkala i v kruhu přátel a rodiny, kde v mnoha případech nesmím o svém výzkumu mluvit a sdílet detaily.

Hammond vysvětluje způsob, jakým se pokusila problém stigmatu řešit ve svém vlastním výzkumu. Rozhodla se skrýt symboly spojené se stigmatizací tím, že neodhalila skutečnou povahu výzkumu. Místo toho, aby představila „výzkum sexuality“, dala přednost výzkumu genderu nebo vztahů (Hammond a Kingston 2014, 342). Skrytí nebo změna povahy výzkumu se ukázalo jako vynikající prostředek ke snížení dopadu stigmatizace.

Sama jsem si tuto cestu, tedy selekci informací a lidí, se kterými je sdílím, zvolila jako vhodnou strategii pro vyvážení svého emočního bezpečí a sociálního postavení. Mým prvním impulsem nebylo oznámit, že se věnuji výzkumu se sexuálními pracovnicemi, ale pouze oznámit téma „obchodování s lidmi“. Ani tato cesta však nebyla dobře schůdná, neboť obchod s lidmi je v Indii velmi citlivým tématem, zahrnujícím únosy, chudobu, negramotnost nebo sociální problémy, a tato témata nebyla považována za vhodná pro veřejnou diskusi. Následně jsem se ocitla v situaci, kdy jsem svou práci raději prezentovala jako stáž v nevládní organizaci, výzkum „gender empowermentu“ nebo podobných témat, která zajistila přijetí ve skupině, ve které jsem se tehdy nacházela.

MÁ TO ŘEŠENÍ?

Otázka řešení a pomoci v takových situacích je stále častější, ale jednoznačná odpověď neexistuje. Nabízejí se „běžná“ řešení, pro která najdeme doporučení u různých autorů, jako je zatajování identity, terénní a osobní deník, sebereflexe a další psychologické metody (Zurbriggen 2002; Sanders 2006).

Israel (2002) i Zurbriggen (2002) však jasně poukazují na to, že v současnosti na jejich pracovištích chybí podpůrná síť pro takové výzkumníky, což je způsobeno především tabuizací tématu, a to i v akademickém prostředí. Bohužel není neobvyklé, že se výzkumníci zabývající se tímto tématem setkávají na svém vlastním pracovišti s nepochopením, odsouzením či dokonce odmítnutím.

Jak již bylo zmíněno výše, právě nedostatek a nemožnost zcela otevřeně hovořit o obtížích a výzvách spojených s výzkumem sexuální práce a sexuality, zejména s kolegy, kteří sdílejí stejné téma, je hlavní překážkou vytváření zdravého prostředí pro výzkumníky. Vytvoření podpůrné sítě na pracovišti by se mohlo stát hlavním pilířem pro změnu přístupu k tomuto tématu. Musíme jako výzkumníci projevit svůj hlas a být schopni o něm mluvit. Měli bychom být připraveni na stigma reagovat, ale neměli bychom se ho bát (Israel 2002; Sanders 2006).

ZÁVĚREM

V textu byly představeny hlavní metodologické a etické překážky spojené s výzkumem v oblasti sexuality a obchodování s lidmi, kterým výzkumník může čelit. Uvedla jsem „běžné“ problémy, s nimiž se výzkumník denně setkává, jako je vyjednávání vlastní přítomnosti v terénu od povolení výzkumu, přes získávání důvěry, plat za účast na výzkumu, ochranu participantů a mnoho dalších. Hlavním cílem zde však bylo nastínit možné nesnáze, kterým může čelit žena – výzkumnice v případě, že je téma jejího výzkumu spojeno s tabuizací, kterým sexuální práce v mnoha případech stále je. Stigmatizace a objektivizace osoby výzkumnice jsou běžné reakce na povahu jejího výzkumu, které mohou přijít nejen ze strany účastníků výzkumu, ale také jejich přátel, rodiny či dokonce kolegů. Zlehčování tématu,

nemístné poznámky pak někdy mohou přejít také v obtěžování a ponižování osoby výzkumnice, což pro ni v některých případech může být ohrožující v závislosti na místě jejího terénu. Vycházela jsem zde převážně ze své vlastní zkušenosti, která podnítila i napsání tohoto textu. Motivací bylo otevřít téma, kdy s sebou výzkum nenesou jen metodologické a etické výzvy, ale i ty emoční a sociální. Hlavní přínos textu proto spatřuji v rozšíření povědomí o možných rizicích, kterým mohou čelit nejen zkušené badatelky, ale i začínající studentky, které o výzkumu podobných témat uvažují a které jsou kvůli své menší zkušenosti více zranitelné.

POUŽITÉ ZDROJE

- Goffman, Erving. 1963. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
- Hammond, Natalie, a Sarah Kingston. 2014. „Experiencing Stigma as Sex Work Researchers in Professional and Personal Lives.“ *Sexualities* 17 (3): 329–347.
- Israel, Tania. 2002. „Studying Sexuality: Strategies for Surviving Stigma.“ *Feminism & Psychology* 12 (2): 256–260.
- Link, Bruce G., a Jo C. Phelan. 2001. „Conceptualizing Stigma.“ *Annual Review of Sociology* 27 (1): 363–385.
- Reeves, Carla L. 2010. „A Difficult Negotiation: Fieldwork Relations with Gatekeepers.“ *Qualitative Health Research* 10 (3): 315–331.
- Sanders, Teela. 2006. „Sexing Up the Subject: Methodological Nuances in Researching the Female Sex Industry.“ *Sexualities* 9 (4): 449–468.
- Sinha, Sunny. 2016. „Ethical and Safety Issues in Doing Sex Work Research: Reflections From a Field-Based Ethnographic Study in Kolkata, India.“ *Qualitative Health Research* 27 (6): 893–908.
- Zurbriggen, Eileen L. 2002. „Sexual Objectification by Research Participants: Recent Experiences and Strategies for Coping.“ *Feminism & Psychology* 12 (2): 261–268.